

Драгана Новаков

археограф-саветник, Народна библиотека Србије

О неким суфиксима у дечанском Поменику (1595–1938)

Сажетак: У овоме раду аутор говори о неколико суфикса (-аш, -ица, -ош, -ул) у кругу антропонима, пре свега код изведених имена, који се јављају у рукописној књизи *Поменик манастира Дечана*.¹ Издвојене суфиксе карактерише осим фреквенције и њихово шаролико порекло. Поменути суфикси посведочени у *Поменику манастира Дечана* само су део творбених елемената српскога језика, тачније речено: српске средњовековне антропониције.

Кључне речи: суфикси, имена, Поменик, манастир Високи Дечани

Рукописна књига *Поменик манастира Дечана*² једна је од најрепрезентативнијих књига дечанске ризнице. Настала је у самом манастиру Високи Дечани. Главни писар јесте даскал Димитрије из Јањева, али се осим њега у току више од два века јављају и други. Уписивање приложника почело је 1595. године, а после тога се нижу спискови имена, белешке и записи који обухватају временски распон од краја XVI па до XX века (последњи запис је из 1938. године).

Овом приликом наша анализа када је у питању ова књига односиће се на неке напомене о суфиксима (-аш, -ица, -ош, -ул) антропонима који се у њима јављају, пре свега, код изведених имена.

Изведена имена у овој рукописној књизи бројнија су него сложена, ситуација је иста и у *Поменику манастира Крушедола*, рукописној књизи из XVI века³, и код обичних мирјана примећује се нешто већа суфиксална разноликост и већи број сложених имена.

Суфикси посведочени у *Поменику манастира Дечана* само су део творбених елемената српскога језика, тачније: српске средњовековне антропониције, а за ову прилику издвојени су следећи суфикси у кругу антропонима:

-АШ⁴

(Микл. 19/231; Мар. 94; Свобод. 150; Шим. 8; Жељ. 33)

У *Поменику*: *Белаш* 112, *Хојаш* 78, *Ђураш* 92, *Милаш* 91, *Верјаш* 56, *Томаш* 122.

Према Радмилу Маројевићу⁵ латинска (и латинизирана) лична имена, било да су контакт са словенским дијалектима остваривала непосредно било посредством романских и германских језика (дијалеката), подвргавају се процесу твор-

¹ Рукописна књига под називом *Поменик манастира Дечана (Проскомидија манастира Дечана)* налази се у Народној библиотеци Србије у Београду под сигнатуром Деч. 109.

² О овој књизи више у *Опис ћириличких рукописних књига манастира Високи Дечани*, 2011: 451–455.

³ Целовита филолошка и ономастичка анализа ове рукописне књиге налази се у мојој докторској дисертацији одбрањеној на Филолошком факултету у Београду 2009. године под називом: *Филолошка и ономастичка анализа Поменика манастира Крушедола (XVI век)*.

⁴ Skok I: 68.

⁵ Маројевић 2000: 99.

бене адаптације. Тако се лично име *Tomas* прихвата као творбена основа на *-s* па се, по аналогији са *Domašъ*, творбено адаптира као *Tomašъ*. Тако су настала српска лична имена *Томаш*, *Мајијаши*, *Иваниши* и др.⁶

Творбена адаптација личних имена типа *Tomas* у словенске облике типа *Tomašъ* (после губљења полугласника *Tomaš*) била је условљена и тиме што је у позној фази прасловенског језика творба хипокористика типа *Domašъ* од двотематских имена типа *Domaslavъ* била жива и продуктивна⁷.

Име *Верѣаши* могло је настати од *верѣлаши* упрошћавањем сугласничке групе, па се условно може говорити о суфиксу јер је у питању недовољно препознатљива коренска морфема. Ако је *Верѣаши* настало од апелатива *верѣлаши* (са изменом фонетске структуре), онда ту можда и нема суфикса, јер је у питању директна транспозиција апелатива (ономатизација).

-ИЦА⁸

(Микл. 18/230; Мар. 106/107; Своб. 143; Шим. 13; Жељ. 51)

У *Поменику*: *Марица* 80, *Веселица* 147, *Милица* 86', *Љубица* 122, *Вучица* 127, *Грлица* 82', *Радоњица* 79', *Рајица* 84, *Којица* 90, *Дадица* 100, *Добрица* 56', *Грујица* 70'.

Српски моциони суфикс *-ица* (*-ika) прасловенског је порекла, и он је у српском и хрватском језику главни моциони суфикс⁹, а у *Поменику* *манасѣира* *Дечана* један је од најбројних суфикса. На који је начин овај суфикс у словенском прајезику настао у структурно-семантичком смислу објаснио је Р. Бошковић, а то је тумачење прихваћено у научном свету. Овај се суфикс често јавља у грађењу мушких и женских имена словенског порекла. Несумњиво је и у вези с несловенским именима имао деминутивну улогу: *Ђурица*, *Марица* и сл.

Свакако се морају сви примери размотрити да бисмо видели да ли овај суфикс има деминутивно-хипокористично значење, а то захтева дубљу анализу.

Што се тиче имена *Грујица* можемо рећи да је овај облик настао од хипокористика *Грујо* који је добијен редеривацијом, па се у том смислу и може говорити о суфиксу.

-ОТА¹⁰

(Микл. 12/224; Мар. 123; Своб. 161; Шим. 20; Жељ.26)

У *Поменику*: *Радоѣа* 80, *Пеоѣа* 78', *Вукоѣа* 112'.

Када је реч о имену *Пеоѣа* остаје отворено питање да ли у овом случају имамо губљење *x*, *Пехоѣа*, или је то хипокористик *Пејо*, *Пејоѣа*; вероватније је да је *Пејоѣа*.

Од свих словенских језика, само српски, хрватски и словеначки знају за суфикс *-оѣа*. Према томе, овај их суфикс одваја како од језика источне и западне словенске групе тако и од старословенског и бугарског језика. Он је, дакле, као наставак црта западног дела јужнословенске заједнице¹¹. Овај суфикс карактеристичан је за апелативну творбу у овом делу заједнице. Може бити и да су *Вукоѣа*, *Радоѣа* изведени (деминутивним) суф. *-ѣа* од скраћених личних имена *Вуко*, *Раг(e)*.

⁶ Маројевић, нав. дело: 99.

⁷ Маројевић, нав. дело: 99.

⁸ Бошковић 1978: 273.

⁹ Ђорић 1982: 20.

¹⁰ Skok II: 576.

¹¹ Бошковић, нав. дело: 151.

-ОШ¹²

(Микл. 19/231; Мар. 124; Своб. 152; Шим. 20; Жељ. 37)

У Поменику: *Нинош* 88', *Лалош* 120', *Пејшош* 112', *Милош* 85', *Вијшош* 119, *Нанош* 81, *Радош* 89, *Урош* 111, *Брајшош* 103, *Јанош* 93.

Име *Јанош* позајмљено је из мађарског језика, али се обрнутом творбом, редеривацијом могло везати за корен *-јан-* и име *Јанко*, или *Јана*.

Извесне тврбене промене у области личних имена одвијале су се, наравно, и у српском језику. Неки хипокористички суфикси су се губили из живе употребе, а други су се стварали. Као пример суфикса који се губио послужиће нам суфикс *-ош*.

Лична имена типа *Miloš* изведена су у прасловенском језику од скраћене основе пуног личног имена *Miloslav* помоћу хипокористичког суфикса *-jъ*: *Miloš* < **Milos-jъ*. Касније је перинтеграцијом добијен суфикс *-ош* (од односа *milъ* - *Milošъ*) који се ширио на друге придевске основе¹³.

Лична имена (најпре хипокористици) типа *Miloš* према Радмилу Маројевићу¹⁴ веома су продуктивна на јужнословенском и западнословенском терену.

Према речима Милице Грковић наставак *-ош* у имену типа *Милош* веома је био продуктиван на целом властелинству¹⁵, те се лако везивао и за имена несловенског порекла, у Поменику *манастѿира Крушегола* јавља се име *Јанош* које је забележено и у дечанском Поменику.

Willem Vermeer има теорију да је суфикс *-ош* од индоевропског номинативног **-os* + **-jis*¹⁶.

-УЛ¹⁷

(Микл. 9/221; Мар. 127; Своб. 170; Жељ. 75)

У Поменику: *Радул* 119', *Јанкул* 77, *Првул* 87, *Данчул* 124', *Секул* 28.

Многи сматрају да је суфикс *-ул* постао од романског наставка *-olus*, *-ulus*. Помоћу њега су грађена многа романска имена као *Romulus*, *Ursulus*¹⁸. Овај суфикс је утицао на формирање нових облика личних имена са словенским кореном, као на пример *Радул*, *Владул*. Поред овога, постоји мишљење да је суфикс *-ул* словенског порекла. Није искључено да је на Балкану дошло до укрштања ових суфикса. Пореклом суфиксалних морфема *-ul\ -ulo\ -ula* први се позабавио Томо Маретић¹⁹.

Према његовим речима, тога суфикса нема ни у којем још другом словенском језику, осим у бугарском (*Брајул*, *Драјул*, *Живул* итд.). Зато је вероватно да је тај суфикс продро из румунског језика²⁰. Наиме, он сматра да је *-ул* у румунском наставка, тј. суфиксална морфема, међутим, *-ул* је постпозитивни члан у поменутом језику, и иде уз именице мушког рода. Овај суфикс наизглед се слаже с коренском морфемом у нашим личним именима *Хранул*, *Радул*, *Сѿанул* и др. Наиме, Маретић опрезно износи мишљење о пореклу суфиксалних морфема *-ul\ -ulo\ -ula* из румунског језика, за њега је то само „вјеројатно“²¹.

¹² Skok II: 574.

¹³ Маројевић 1982: 149.

¹⁴ Маројевић 1983: 138.

¹⁵ Грковић 1983: 96

¹⁶ Vermeer, 1991: 279.

¹⁷ Šimundić 1976: 179–185; Новаков 2010: 350–352.

¹⁸ Јиречек 1962: 80.

¹⁹ Maretić 1886: 127.

²⁰ Maretić нав. дело: 127.

²¹ Maretić нав. дело, 127.

О суфиксалној морфеми *-ul* опширније пише Петар Скок²² и каже да: *-ul*, представља врло чест суфикс лат. порекла (лат. *ŷlus* > tal. *-olo*) на Јадрану²³. За Скока је дакле суф. морфема *-ul* двојног порекла: потиче из латинског и румунског језика. На западној страни је она из латинског језика, на источној — из румунског²⁴. Мада, боље је рећи да је *-ul* из балканско-романског, што се види по *-u-*. А и вероватније је да је у Србију овај умањенички суфикс дошао из Италије (нпр. у италијанском се још кратко *u*, латинско, мења у *o*, тј. преко романског затвореног *o*). На западној страни је она из латинског, постоји чакавски пример с *-ul*²⁵ из далматскога, јер се у далматском чува то *-ul*, као у румунском.

Мате Шимундић такође се осврће на суфиксалне морфеме *-ул/-ула*, које се према његовим речима сусрећу управо у овој издници *Pag* + *ул*, које су до данас остале спорне, боље рећи криво је протумачено њихово порекло. Шимундић наводи разлоге због којих се не може прихватити мишљење Тома Маретића да овога суфикса нема ни у једном другом словенском језику, осим у бугарском, и да је зато вероватно да је он продро из румунског језика. Прво, Маретић на истој страници наводи хрватска, српска и црногорска имена и презимена на *-ул*, што говори да је дотична морфема веома плодна. Дакле, оваква су лична имена и презимена проширена по целом подручју српског или хрватског језика, па и на његовом најзападнијем делу, тј. у Истри. То није ништа чудно јер у Истри постоје тзв. Истрорумуни (Власи, тзв. Ђићи око планине Ђићарије). Што се тиче старости њихових антропонима, спадају такође међу стара имена. Тако их је доста забележено у Дечанским хрисовуљама²⁶. Друго, лична имена на *-ул/-ула* бројна су у бугарском језику, што значи да су исте морфеме веома плодне у бугарском језику, али их је свакако мање него у хрватском или српском језику, иако би се, каже Шимундић, очекивало обрнуто с обзиром на непосредније и веће додире бугарског језика с румунским. Такође се имена на *-ул/-ула* налазе и у македонском језику²⁷. Треће, Маретић изричито тврди да ових морфема нема ни у једном другом словенском језику, осим у српском, хрватском и бугарском. На жалост, Маретић није располагао потпуним подацима о стању у осталим словенским језицима, не барем у њиховој антропонастици. Из свега произилази несумњив закључак да су суфиксалне морфеме *-ул*, *-ула* словенског порекла, и да су потврђене у свим јужнословенским језицима, па и у чешком и пољском²⁸.

И. М. Жељезњак је забележила да је продуктивност овога суфикса за раздобље најстаријих српскохрватских споменика писмености сасвим незнатна. Присуство антропонима са суфиксом *-ул* у раноисторијском периоду у језицима двају скупина (јужне и западне) словенских језика говори о свесловенском карактеру датог начина образовања²⁹.

²² О овоме Скок пише у *Etimologijskome rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* III, 1973: 540–541.

²³ Скок III: 540.

²⁴ Скок III: 541.

²⁵ Умањенички суфикс *-ул* јавља се у романизмима у чакавском „*kõtula, kuotula, kutula*, ‘pretinac u škri-nji, *kutul* ‘mali odjeljak s poklopcem u velikoj škrinji’ koji ima naglasak na prvom slogu u hrvatskim govori-ma mogao bi upućivati na latinsku akcentuaciju, тј. latinsko/romansko posredništvo (up. izvornu paroksitoni-ну u grč.). Od romanskih jezika potvrđen je samo u sardskom (kampid. *gottulu*)“ уп. Kapović, Vuletić, Zagreb 2010; Vinja 1998–2004, II; Meyer-Lübke 1935: 2290.

²⁶ Šimundić 1976: 31.

²⁷ Šimundić, нав. дело: 31.

²⁸ *Słownik prasłowiański, tom I*, 110; Šimundić, нав. дело: 31.

²⁹ Жељезњак 1969: 76.

И на крају, ваља рећи да цео суфиксални систем *Поменика манасџира Дечана* садржи аналогне хронолошке и генетске слојеве као и суфиксални систем антропонимије српскога језика уопште.

Из наведених примера за грађење нових форми личних имена од разнородних језичких елемената види се и да су страни антропоними већ увелико у XVI веку били урасли у српски ономастикон, и да су од њих настајале нове форме по узору на словенска имена, а што потврђују примери забележени у *Поменику манасџира Дечана*.

О неких суфиксима у дечанском Помянике (1595–1938)

Резюме: В данной работе автор говорит о некоторых суффиксах (-аш, -ица, -ош, -ул) в антропонимах, прежде всего в производных именах, которые появляются в рукописной книге *Помяник монастыря Дечаны*. Данные суффиксы характеризуются, кроме частотности использования, разнообразием своего происхождения. Упомянутые суффиксы, отмеченные в *Помянике монастыря Дечаны*, являются лишь частью словообразовательной системы сербского языка, точнее сказать, сербской средневековой антропонимии.

Скраћенице цитираних литературе

- Димитрије Богдановић, Љубица Штавланин-Ђорђевић, Биљана Јовановић-Стипчевић, Љупка Васиљев, Луција Цернић, Мирослава Гроздановић-Пајић, *Ојис ћирилских рукописних књиџа манасџира Високи Дечани*. — Београд 2011, 451–455.
- Радосав Бошковић, *Развнџаак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*, Одабрани чланци и расправе. — Титоград 1978, 49–175.
- Willem Vermeer, *The mysterious North Russian nominative singular ending -e and the problem of the reflex of Proto-Indo-European *-os in Slavic*. — Die Welt der Slaven 36, München, 1991, 271–295.
- Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku* [I. A-H, 1998; II. I-Ра, 2003; III. Ре-Џ, 2004], Zagreb.
- Милица Грковић, *Имена у дечанским хрисовуљама*. — Нови Сад 1983.
- Константин Јиречек, *Романи у градовима Далмације током средњеје века*. — Зборник Константина Јиречека II, Београд 1962, 1–366.
- Mate Karović, Nikola Vuletić, *Refleks grčkoga v u hrvatskim „dalmatskim grecizmima“*. — Filologija 55, Zagreb 2010, 37–59.
- Tomo Maretić, *O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba*. — Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu, knjiga LXXXI и LXXXII, 1886.
- Радмило Маројевић, [Рец. на:] Ономастолошки прилози, II, Београд 1982. — Зборник за филологију и лингвистику XXV/2, Нови Сад 1982, 146–155.
- Радмило Маројевић, *Анџројонимске катџеорије у сџароруском језику (Прилоџ иџиџању реконсџрукције џрасловенској анџројонимској сисџема)*. — Ономастолошки прилози, књ. IV, Београд 1983.
- Радмило Маројевић, *Лична имена у сисџему анџројонимских катџеорија џрасловенској језика*. Српски језик 1–2, Београд — Никшић 1998, 5–12.
- Радмило Маројевић, *Сџарославенске сџуџије*. — Београд — Крагујевац, 2000.
- Franz Miklosich, *Die Bildung der Ortsnamen aus personennamen im slavischen*. — Wien 1864.
- Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch* [3. vollständig neubearbeitete Auflage]. — Heidelberg 1935.
- Ирина Михайловна Железњак, *Очерк сербохорватског антропонимического словообразования*. — Київ 1969.
- Драгана Новаков, *Филолошка и ономастџичка анализа Поменика манасџира Крушедола (XVI век)*. — Филолошки факултет, Београд 2009 (докторска дисертација).

- Драгана Новаков, *Неки њримери словенских основа с несловенским суфиксима у именима Поменика манасѡира Крушегола (XVI–XVII век)*. — Јужнословенски филолог LXVI, Београд 2010, 349–356.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, Dio X, u Zagrebu 1931.
- Jan Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. — Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1964.
- Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. — Zagreb 1971–1974, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Słownik prasłowiański, tom I*. — Wrocław. Warszawa. Kraków. Gdańsk 1974.
- Божо Ђорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику*. — Београд 1982.
- Mate Šimundić, *Nepoznata osobna imena i prezimena šibenskog kraja od XII stoljeća do novijega vremena*. — Ономатолошки прилози, књ. IV, Београд 1983.
- Mate Šimundić, *Sufiksalni morfem -ul/-ulo/-ula u slovenskim jezicima*. — Прва југословенска ономастичка конференција, Титоград 1976, 179–185.